

Opiskelun nopeus ja työmarkkinarelevanssi – korkeakoulupolitiikan dilemma?

OSMO KIVINEN & JOUNI NURMI

Jo useammankin opetusministerin toimikausien ajan meillä on päivitelty sitä, että yliopisto-opiskelijat aloittavat opintonsa liian myöhään ja opiskelevat pitkään (mm. OKM 2011a & 2011b; Virkkunen 2010). Opiskelijoiden korkeaa ikää ja hidasta valmistumista moittivissa puheenvuoroissa pidetään kansantaloudellisenä selviönä, että mitä nopeammin ja nuorempina maisterit valmistuvat, sitä tuottoisammiksi heidän työuransa muotoutuisivat (ks. Kauppalehti 18.7.2011; Työllisyystyöryhmän loppuraportti 2003). Kärjistyneimmillään väitetään, että nykymallinen maisterikoulutus jopa vaarantaa kansantalouden tulevaisuuden. Asiantuntevaa keskustelua opiskelijoiden työelämään harjaantumisesta ja ammatilluralle pääsemisestä käydään kuitenkin vähän.

Tarkastelemme seuraavassa, miltä iäkkäiksi ja hitaiksi väitetyjen suomalaisopiskelijoiden työllistymisasiat näyttävät 12 Euroopan maan vertailussa.¹ Kysymme, miten opiskelijaksi valikoituminen ja opiskelu ovat yhteydessä maisterien työllistymiseen ja työuraan eri maissa. Kaikkialla yliopistokoulutuksen toki odotetaan tuottavan päteviä ammattilaisia työelämään kohtuujassa. Suomalaisittain pelkkään opiskeluaikaan ja valmistumisikään ripustautuva tavoitteenasettelu on kuitenkin lyhytnäköistä eikä vie haluttuun maaliin.

Opiskelun alusta ammattilaiseksi 12 Euroopan maassa

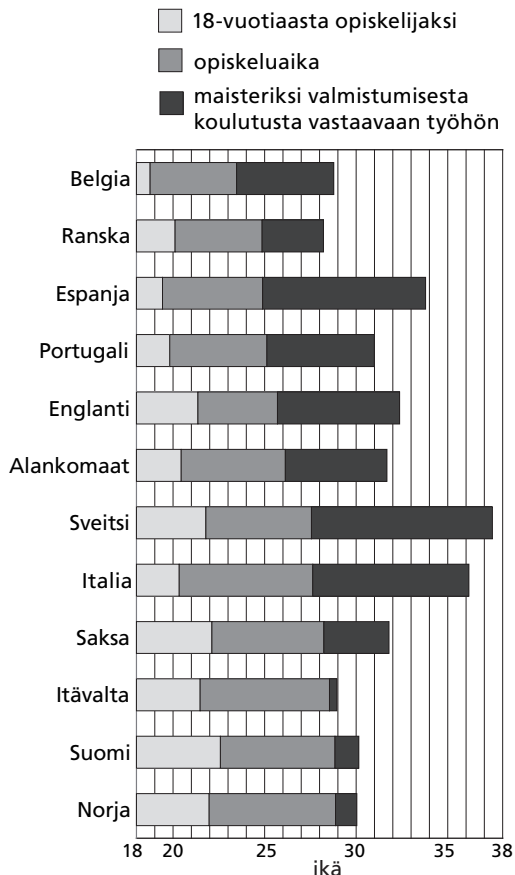
Jos yliopistokoulutuksen relevanssia halutaan pätevästi arvioida, on tarkasteluun otettava opintojen aloittamisen ja maisteriksi valmistumisen ohella kolmanneksi silmämääräksi työllistymisen koulutusta vastaaviin tehtäviin (Kivinen & Nurmi 2007). Kuviossa 1 esitämme yliopisto-opiskelijoiden urat kahdessatoista Euroopan maassa eriteltynä kolmeen jaksoon, joista ensimmäisenä on aika 18 vuoden iästä opintojen alkuun, toisena opiskeluaika ja kolmantena aika maisteriksi valmistumisesta koulutusta vastaaviin tehtäviin työllistymiseen.² Vertailumaat on järjestetty kuvioon maisterien keskimääräisen valmistumisiän mukaan nopeimmin (alle 24-vuotiaina) valmistuvien Belgiasta³ 29-vuotiaiden maisterien Suomeen ja Norjaan.

Se, minkä ikäisiä maistereita yliopistosta valmistuu, riippuu tietenkin opintoihin kuluvan ajan lisäksi siitä, missä iässä opinnot aloitetaan. Tässä suhteessa maiden väliset erot alkavat muotoutua jo yliopistoa edeltävillä koulutusasteilla: Suomessa, Saksassa, Italiassa, Norjassa ja Sveitsissä saadaan toisen asteen tutkinto (lukio tai vastaava) valmiiksi tyypillisesti 19 vuoden iässä, kun muissa maissa samaan päästään jo vuotta aiem-

2 Kolmas jakso tarkoittaa maittäisessa vertailussa aikaa valmistumisesta siihen laskennalliseen ajankohtaan, jolloin 90 prosenttia työllistyneistä on "maisteritason" työssä (ISCO-88 ammattiluokituksen pääluokat 1 ja 2 eli "johtajat ja erityisasiantuntijat"). Kyseessä on empiirisestä aineistosta tehty lineaarinen estimaatio, joka perustuu em. ammattiluokkien osuuteen työllistyneistä kahtena ajankohtana: ensimmäisen valmistumisen jälkeisen työn alussa sekä sen työn alussa, jossa vastaaja oli viiden vuoden kuluttua valmistumisesta.

3 Tarkkaan ottaen vain Flanderit.

1 Aineiston lähde on Reflex-projektin vuonna 2005 korkeakoulutetuille viiden vuoden kuluttua valmistumisesta tehty kysely (Kivinen & Nurmi 2008 & 2009 & 2010).

Kuvio 1. Yliopisto-opiskelijoiden urat 12 Euroopan maassa

min. Kuten kuviosta 1 nähdään, nuorimpina, noin 19-vuotiaana, maisterinopintojen alkuun pääsevät belgialaiset ja espanjalaiset. Vertailun vanhimmat, 22 vuoden ikään ehtineet aloittajat löytyvät Suomesta, Norjasta ja Saksasta.

Yliopisto-opiskelun alun ”viivästyksen” yksi tunnettu selitys on ruuhkautuneen kysynnän aiheuttama opiskelupaikkojen ”jonotus”. Useimmissa iäkkäiden opiskelijoiden maissa vain 20–25 prosenttia ikäluokasta saa opintonsa käyntiin heti toiselta asteelta valmistuttuaan, kun taas Belgiassa sen tekee 80 prosenttia. Suomesta tilastoitua keski-ikää nostaa myös huomattava aikuisopiskelijoiden osuus⁴. Eurooppalaisittain epätyypilliseen tapaan maisterinkoulutus toimii

4 30 vuotta täyttäneitä maisterinopinnot aloittavia on Englannissa 12 ja Suomessa 9 prosenttia, muissa maissa keskimäärin runsaat kolme prosenttia.

meillä mm. sosiaali- ja terveysalan ammatillisena jatkokoulutusväylänä, lisäksi on syytä muistaa toisena suomalaisena erityispiirteenä miesten yleinen maanpuolustusvelvollisuus.

Kun itse opiskeluun kuluva aika vaihtelee sekin huomattavasti – Englannin, Belgian ja Ranskan vajaan viidestä vuodesta Italian, Itävallan ja Norjan seitsemään vuoteen – ei ole ihme, että kahdentoista maan maisterit päätyvät työelämään varsin eri-ikäisinä. Työurien tarkastelun kannalta on kuitenkin olennaista, miten pian valmistumisen jälkeen työllistytään koulutusta vastaaviin tehtäviin. Kuten kuviosta 1 nähdään, ”maisterintöihin” pääsyyn kuluva aika vaihtelee maittain vielä enemmän kuin aloitusikä tai opiskelu-aika.

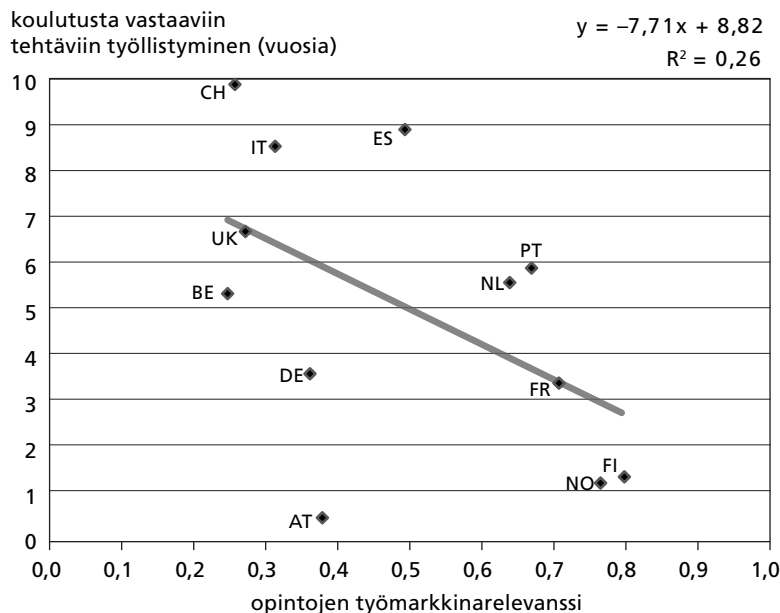
Koulutusta vastaaviin tehtäviin työllistytään selvästi joutuisimmin iäkkäiden maisterien maissa. Itävallan eliittiopiston pienehkö maisteri-ikäluokka pääsee ”omiin töihinsä” pitkän opiskeluajan jälkeen kutakuinkin välittömästi⁵, Norjassa ja Suomessa siihen kuluu runsas vuosi, kun taas kaikissa muissa maissa aikaa tarvitaan kolmesta kymmeneen vuoteen. Näyttää siltä, että mitä lähdössä menetetään opintojen alun ”viivästyksenä”, voitetaan työmarkkinoilla takaisin sujuvana työllistymisenä. Kokonaisaika opintojen alusta ammattiaralle on lyhimmillään Itävallassa ja Suomessa 7,5 vuotta.

Eri maissa voidaan siis päästä varsin eri tavoin samaan lopputulemaan eli saada maisterit työelämään koulutustaan vastaaviin tehtäviin noin kolmekymppisinä. Suomalaiset aloittavat iäkkäinä ja opiskelevat suhteellisen pitkään mutta työllistyvät nopeasti, Belgiassa taas opiskellaan nuorina ja nopeasti mutta valmistumisen jälkeen tarvitaan enemmän aikaa työelämään integroitumiseen.

Opintojen työmarkkinarelevanssi

Epäilemättä se, miten yliopistosta valmistuvinen ura kussakin maassa urkenee, riippuu yleisestä työllisyystilanteesta, paikallisen työelämän käytännteistä ja muista vastaavista tekijöistä, jotka ovat paljolti koulutuspolitiikan ulottumattomissa (ks. Kivinen & Nurmi 2003). Toki koulu-

5 Voitaneen myös sanoa, että perinteinen kankea opiskelijärjestelmä käytännössä pakottaa itävaltalaisopiskelijat integroitumaan työelämään jo opiskelun kuluessa.

Kuvio 2. Opintojen työmarkkinarelevanssin yhteys työllistymisnopeuteen

tusta vastaaviin tehtäviin työllistyminen on yhteydessä myös siihen, millaista koulutusta opiskelijat eri maissa saavat ja missä määrin hankkivat valmistumiseen mennessä tuntumaa tulevaan ammattiin.

Tarkastelemme seuraavassa valmistumisen jälkeisen ”ammattillistumisen” nopeuden yhteyttä opiskeluvaiheen työmarkkinarelevanssiin (kuviot 2 ja 3). Opintojen työmarkkinarelevanssi on summamuuttuja, joka kuvaa, missä määrin tutkinto on ammattisuuntautunut ja sisällöltään työnantajien tuntema sekä missä määrin itse opetuksessa ja sen menetelmissä painottuu ammatillisuus.⁶ Työkokemuksen relevanssi taas summaa koulutusalaan liittyvän työkokemuksen yleisyyden (% opiskelijoista) ja määrän (kuukausia keskimäärin).⁷

Kuviosta 2 nähdään, että opintojen työmarkkinarelevanssia osoittava indikaattori on korkeimmillaan Suomessa (0,79), Norjassa (0,76)

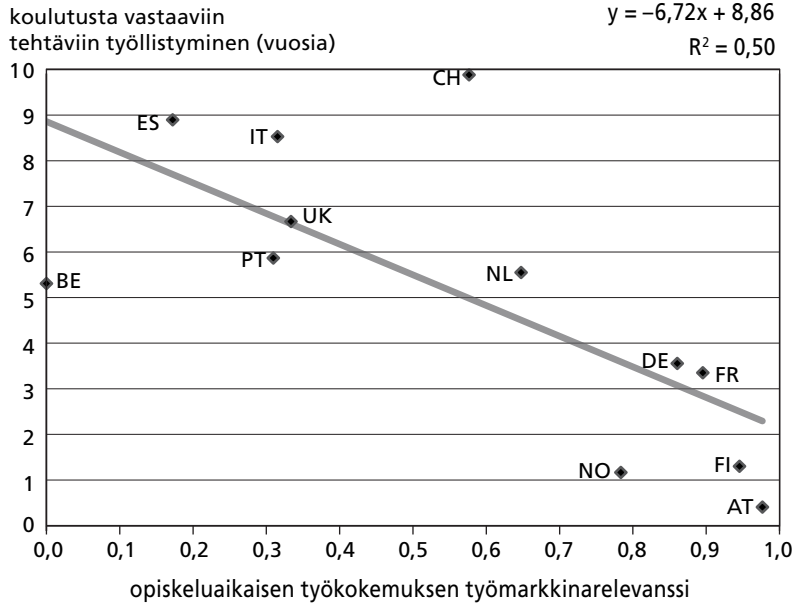
ja Ranskassa (0,71), matalimmillaan Belgiassa, Sveitsissä ja Englannissa (0,25–0,27). Yhteyttä työllistymiseen voidaan havainnollistaa niin, että opintojen relevanssin lisääminen aineistossa havaitusta minimistä (Belgia) maksimiin (Suomi) lyhentäisi lineaarisen regressiomallin mukaan valmistumisen jälkeistä ”ammattillistumisprosessia” seitsemästä vuodesta kolmeen. (Matalan relevanssin maiden joukossa esiintyy kuitenkin suurta vaihtelua työllistymisnopeudessa.)

Opiskeluvaiheen työmarkkinarelevanssin toinen mittamme, työkokemus, on vielä vakuuttavammin kytköksissä valmistumisen jälkeiseen työllistymiseen. Kuvion 3 pohjalta voi ”ennustaa”, että opiskeluaikana hankitun relevantin työkokemuksen lisääminen minimistä maksimiin lyhentäisi valmistumisen jälkeistä ”ammattillistumisvaihetta” jopa seitsemän vuotta, yhdeksästä kahteen. Opiskeluaikana hankitun työkokemuksen relevanssi on korkeimmillaan nopeasti työllistyvien maisterien Itävallassa (0,98) ja Suomessa (0,95), matalimmillaan Belgiassa (0,00) ja Espanjassa (0,17).

Iäkkäinä aloittavat opiskelijat ovat usein hankineet työkokemusta jo ennen opiskeluaikaa, mikä heijastuu maisteriksi valmistumisen jälkeiseen työllistymiseen asti. Itävallan, Suomen ja Saksan kaltaisissa maissa, joissa opiskelijat ovat jo aloittaessaan suhteellisen iäkkäitä ja työelämää koke-

6 Mittaukset perustuvat valmistuneiden itse antamiin jälkikäteisarviointeihin. Ammatillisesti painottuneessa koulutuksessa korostuvat käytännön tietämys, ongelmalähtöisyys, ryhmätyöskentely, tutkimusprojektit ja työharjoittelu, sitä vastoin akateemisesti painottuneessa teorian, ajattelumallit ja kirjalliset tehtävät.

7 Mainittakoon, että tutkintoon liittyvä muodollinen työharjoittelu jäi eräiden muiden muuttujaehdokkaiden ohella merkityksettömänä summamuuttujasta pois.

Kuvio 3. Opiskeluaikana hankitun työkokemuksen yhteys työllistymisnopeuteen

neita, valmistumisen jälkeinen ammatillistumisprosessi on nopea. Jos nämä maat sen sijaan rekrytoisivat maisteriopiskelijansa Belgian ja Espanjan tapaan ”suoraan koulun penkiltä”, valmistumisen jälkeinen ammattiuran etsiskely pitenisi regressiomallimme nojalla nelisen vuotta.

Johtopäätös

Meillä pidetään itsestäänselvytenä, että opiskeluaikainen työssäkäynti pidentää opiskelua ja hidastaa valmistumista (esim. Kurri 2006; Opiskelijatutkimus 2010; VM 2010.) Kuitenkin ne maisteriopiskelijat, jotka eivät ole lainkaan mukana työelämässä, valmistuvat vain kahdeksan kuukautta nopeammin kuin työssä käyvä enemmistö. Lievästi pitkittyneen opiskelun vastapainoksi työelämään osallistuneille ehtii ennen maisteriksi valmistumista kertyä kaksi vuotta työkokemusta⁸, jonka arvo korkeakoulutettujen työmarkkinoilla on kiistaton, kuten edellä on käynyt ilmi.

Ei ole selviö, että työssäkäynnin vähentäminen tehostaisi opiskelua ja lyhentäisi opiskeluaikaa. Vielä epävarmempaa on, että työkokemuksesta

ja työelämäyhteyksistä pidättäytyminen edistäisi maistereiden työuraa pitkällä tähtäyksellä. Tekemämme kansainvälisesti vertaileva koulutus- ja työmarkkinoiden tarkastelu ei tue ajatusta, että työurasta tulee sitä tuottavampi, mitä nuorempana ja mitä nopeammin tutkinto hankitaan.

Belgialaisessa korkeakoulutus- ja työmarkkinamallissa akateemispainotteisesta maisterikoulutuksesta suoriudutaan nopeasti ja nuorena, mutta maistereista puolet joutuu vielä ammatilliseen koulutukseen ennen työuralle pääsyä. Suomessa sen sijaan toimii omanlaisensa, opiskelijoiden ja työnantajien valintojen myötä ajan mittaan muodostunut malli, jossa suhteellisen iäkkäinä valmistuvat maisterit rikastavat työkokemustaan jo opiskeluaikana ja integroituvat vaivattomasti työelämään usein jo ennen valmistumista.

Työelämärelevanssia on usein ja melko vaatimattomin tuloksin yritetty tuoda korkeakouluihin monenlaisten komiteoiden ja työryhmien tuottamien mietintöjen turvin. Niitä ei nyt tarvita, riittävä viisaus on osata olla sotkematta luonnostaan muotoutunutta käytäntöä maisteriopiskelijoiden omaehtoisesta ammatillistumisesta hyvin toimivilla opiskelijatyömarkkinoilla.

⁸ Tästä puolet on opintojen alaan liittyviä sijaisuuksia yms., toinen puoli teollisuuden ja palvelualojen sesonki- ja tilapäistöitä, joihin yliopisto-opiskelijat ovat kysytyä luottotyövoimaa.

KIRJALLISUUS

Kauppalehti 18.7.2011

- Kivinen, Osmo & Nurmi, Jouni: Unifying Higher Education for Different Kinds of Europeans. Higher Education and Work: a comparison of ten countries. *Comparative Education* 39 (2003): 1, 83–103
- Kivinen, Osmo & Nurmi, Jouni: Job requirements and competences: do qualifications matter? Teoksessa: Teichler, Ulrich (toim.): *Careers of University Graduates. Views and Experiences in Comparative Perspectives*. Dordrecht: Springer, 2007
- Kivinen, Osmo & Nurmi, Jouni: Työ, koulutus ja osaaminen. Yliopisto ja ammattikorkeakoulu yhdeksän maan eurooppalaisessa vertailussa, *Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 72*, Turku: Turun yliopisto, 2008
- Kivinen, Osmo & Nurmi, Jouni: Sukupuolten keskinäissuhteet korkeakoulutuksessa ja työmarkkinoilla - eurooppalainen vertailu. *Yhteiskuntapolitiikka* 74 (2009): 2, 149–157
- Kivinen, Osmo & Nurmi, Jouni: Different but equal? Assessing European dual HE systems. *Higher Education* 60 (2010): 4, 369–393
- Kurri, Eero: Opintojen pitkittymisen dilemma – Tutkimus opintojen sujumattomuustekijöistä yliopistoissa ja niihin vaikuttamisen keinoista. *OTUS* 27. Helsinki, 2006
- OKM: Korkeakoulut 2011 – yliopistot ja ammattikorkeakoulut. Julkaisuja 2011:10. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2011a
- OKM: Vuosikatsaus 2010. Julkaisuja 2011:22. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2011b
- Opiskelijatutkimus 2010. Korkeakouluopiskelijoiden toimeentulo ja opiskelu. Julkaisuja 2010:18. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2010
- Virkkunen, Henna: Puhe Ammattikorkeakoulupäivillä 6.5.2010, Paasitorni. Helsinki, 2010
- Työllisyystyöryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2003. Helsinki: Valtioneuvosto, 2003
- VM: Nuoret työmarkkinoilla. Miten nuorten työllistymistä tulisi edistää? Julkaisuja 14/2010. Helsinki: Valtiovarainministeriö, 2010.